

dåtida arkeologerna. Genom iakttagelser gjorda av utbildade men upplysta och därmed uppmärksamma personer kunde vetenskapen nå nya framsteg.

För framgångsrik forskning krävs en rikedom på idéer, samtidigt som en framgångsrik forskning bl.a. karakteriseras av att den väcker idéer hos läsaren och förmår formulera nya forskningsbara frågor. Åsa Gillberg har skrivit en avhandling med ett stort stycke empiri, som har utökat den arkeologiska historien, och som rymmer flera explicit och implicit formulerade frågor som visar framåt. Hennes teser om den obemärkte forskaren skulle kräva fler studier av både ”bemärkta” och obemärkta forskare för att det ska vara möjligt att pröva dem fullt ut.

Vad menar då Gillberg att forskarbiografins roll i arkeologin består av? Arkeologin är en tolkningens vetenskap, och studiet av dem som tolkar blir då viktiga bidrag till forskningen. Vidare skapas den arkeologiska disciplinen både av ett fåtal ”bemärkta” och ett stort antal ”obemärkta”, och studier över båda kategorierna behövs för förståelsen av disciplinen.

Åsa Gillberg pläderar bl.a. för ett ökat utnyttjande av arkivmaterial när arkeologihistoria ska skrivas. Hittills har mycket inom detta fält baserats på tryckt material, medan sådant som brev, dagböcker, handskrivna fältanteckningar och liknande inte har nyttjats. Återigen finns anledning att påminna om Bengt Hildebrands *Lärda förbindelser*, som bygger på en imponerade arkivsökning och som omfattar mycket mer än Bror Emil Hildebrands tryckta skrifter. Man får hoppas att framtida forskare och biografiförfattare får tillgång även till dagens medier med ljud och rörliga bilder. De bevarade radioinspelningarna som Gillberg har använt har gett henne ytterligare en dimension av Niklasson, som inte är förunnat den som ägnar sig åt personer verksamma under äldre epoker.

Arkeologiska studier kan ibland vara oläsliga för andra än arkeologer. Diagram, tabeller, spridningskartor och tekniska analyser av olika material gör texter svåra att ta till sig för den som inte har tillräcklig bakgrundskunskap. Vissa exempel på hur resonemang byggs om bl.a. könsroller och makt i ett förhistoriskt samhälle på grundval av ett arkeologiskt material bestående av stolphål, skärvor och avslag kan ibland vara svåra att begripa för läsare utanför den arkeologiska kretsen. Gillbergs avhandling visar på en spännande bredd inom ämnet, och att det finns en arkeologi bortom spektakulära fynd och grävande kungar.

Avslutningsvis en parentetisk reflektion över termen

”obemärkt”. En och annan läsare kan tänkas reagera inför ordet. Under en tid som inte är alldeles avlägsen (och som delvis sammanfaller med den tid som skildras i avhandlingen), gav ordet helt andra associationer än vad Åsa Gillberg är ute efter idag. I tidningsannonser erbjöds ”obemärkta” plats som hembiträden, en möjlighet för en gravid ogift kvinna att arbeta fram till förlossningen. Niklassons egen mor hade fått en son innan hon gifte sig med Niklassons far. Hade hon levt som obemärkt? Ords innebörd ändras under åren, liksom tolkningen av arkeologiska fynd och arkeologers liv och verk.

Karin Gustavsson, Malmö

Gabriella Olshammar: *Det permanentade provisoriet. Ett återanvänt industriområde i väntan på rivning eller erkännande*. Chalmers, Göteborg 2002. 240 s., ill. English summary. ISBN 91-7291-189-1.

Det övergripande målet för Gabriella Olshammars avhandling *Det permanentade provisoriet* är att försöka förstå estetisk ordning i staden eller varför oordnad ordning är så svår att förlika sig med i stadsmiljön. Syftet är att inte bara diskutera hur ekonomiska utan också estetiska och sociala faktorer påverkar vems föreställningar som skall ha tolkningsföreträde i vad som är ordnat och oordnat i stadsmiljön. Därmed berör den svårigheterna med att få planeringens ideal att gå ihop med vardagens praktik, i kampen om livsrum och erkännande. Forskningsproblemet är att förstå periferins platser som livsmiljö. Mer preciserat är avhandlingens syfte som dess titel antyder, att *försöka bestämma tillämpningsområdet för begreppet permanentat provisorium inom domänen återanvända industriområden*. Som metodologiskt redskap har avhandlingsförfattaren använt sig dels av brukarens praktiska platsanvändning, dels besökarens bild av platsen och för det tredje den abstrakta, visionära plats som återfinns hos planeraren. Hon vill anlägga ett fenomenologiskt perspektiv genom att söka svar på varför fenomen som det permanentade provisoriet över huvud taget finns, men hon ansluter sig också till ett mer diskursanalytiskt forskarperspektiv genom att söka efter de ledtrådar och mönster som å ena sidan skapar platser som Gustav Dalénområdet i Göteborg men å andra sidan gör att de inte vinner erkännande i offentliga sammanhang. Det är snarare fenomen och situation än fysiska områden som

behandlas och *erkännandet* som sådant intar en väsentlig plats i diskussionen.

Ett vanligt begrepp i den kritiska analysen av olika planeringssammanhang idag har begreppet *glapp* kommit att bli och så är det även i den här avhandlingen. Sett ur planerarens synvinkel är hela området ett glapp, något som varit avgörande för att den här platsen hamnat i den *väntesituation* som gjort återbruk och förnyelse endast tillfälliga.

Paradoxernas och ambivalensernas mellanland

Bland de främsta analytiska redskapen som använts märks de *filter* som också fått utgöra avhandlingens disposition. Det första filtret visar området som sådant, det specifika fallet. Ett andra filter sätter in området bland andra liknande fall, det utgör alltså ett slags omvärldsanalys. Mellan dessa båda filter kommer teorin in och diskuterar hur begreppen plats och makt kan användas analytiskt för att visa hur både det specifika och det allmänna skapas parallellt. Vi rör oss i ett paradoxernas och ambivalensernas område som å ena sidan är banalt, intetsägande, lågexploaterat och ödsligt, å andra sidan ett arbetets område, stadsligt och hemvant. Det är främst män och förhållandevis många invandrare som rör sig i området. Ursprungligen var detta ett tätbebyggt industriområde som började anläggas på 1910-talet, idag domineras det istället av några småindustrier och kommers av olika slag. Det är lätt att nå och det är svårt att nå. Det sticker ut och det är osynligt, vackert och skräpigt glest, men omgivet av tät bebyggelse. Det beskrivs som förslummat och utan den estetiska ordning som boende förefaller ställa krav på. Det finns inga egentliga ambitioner med området, varför det inte heller kan sägas ha någon legitimitet i stadslandskapet, men ändå är det ett betydelsefullt område för en rad småskaliga, enkla verksamheter vars existens är beroende av låga kostnader. Dessa verksamheter konstituerar området som plats. Ett nytt urbant landskap är under framväxande här, som hamnat mellan olika professionella kunskapsområden. Därmed har också begreppet periferi mist sin pregnans till förmån för begreppet *mellanland* som omhuldas särskilt av Olshammar för att det får oss att tänka på någonting kulturellt innehållsrikt. Vi ställs inför en olikhetens tankemodell där det som till synes är ett tomrum visar sig vara fyllt med betydelsefulla verksamheter. Genom hela avhandlingen löper en röd tråd där angelägenheten i att värdesätta vardagligheten framhålls för att nå insikt i hur en plats egentligen konstitu-

eras. Visionerna för de tre aktörsgrupperna i området går emellertid isär beroende på deras olika förutsättningar. Och de som är verksamma i området har inte förmått gå samman och driva någon gemensam sak. Tiderna har också blivit svårare för dem, underhållet av byggnaderna är eftersatt och inget händer med de förnyelseambitioner som sagt att området skulle förnyas stegvis.

Orsakerna till det permanentade provisoriet är låg status hos verksamheterna, låg betalningsförmåga som leder till att tillfälligheter blir konstanta, lågt exploaterade enkla byggnader som gör att bebyggelsen är för anspråkslös för att vinna erkännande och samtidigt ett svagt intresse att genomdriva mer avancerade visioner och det hela gör att en låsning blir bestående och inget händer. Villkoren tvingar fram verksamheternas tillfällighet. Ett tillstånd som Olshammar benämner dynamisk provisoriskhet.

Ett mellanrum i tiden

Tre olika relationer till platsen, ur brukarens, kundens och visionärens perspektiv, beskrivs utifrån filosofen Henri Lefèbvres triad i det han kallat produktionen av det sociala rummet. Detta gör Olshammar för att visa hur olika platsen ter sig beroende på vilken relation man har till den. Första delen i Lefèbvres triad, den rumsliga praktiken förvandlar Olshammar till begreppet konkret använd plats. Därefter sker en glidande övergång till en andra platsrelation som hon benämner platsen som bild eller skådespel där besökaren erfar platsen indirekt, huvudsakligen estetiskt. Denna plats har en del gemensamt med Lefèbvres levda rum. Den tredje relationen är den visionära platsen som mest liknar Lefèbvres dominerande rum. Relationerna visar att då de visioner som finns för området inte bygger på erfarenheter av platsens nuvarande praktik, får de heller inget erkännande utan det permanentade provisoriet består. Visionerna bygger istället på abstrakta planeringsideal och i väntan på att dessa skulle förverkligas uppstår ett mellanrum i tiden. Den retorik som företräds av bärarna av de abstrakta visionerna vinner tolkningsföreträde framför den befintliga vardagliga praktikens. Samtidigt präglas dock hela inställningen till området av ambivalens, bebyggelsen anses å ena sidan kulturhistoriskt värdelös och fylld av allehanda problem såsom oorganiserad, farlig och slumartad, å andra sidan säger både planerare och verksamma i området att området är sympatiskt i sin blandning och att det är bra med billiga lokaler och lågbudgetförsäljning.

Legitimiteten på platsen är oerhört beroende av hur platsen framställs av dem som har makten att problembelägga och osynliggöra. Det som händer när högt exploaterad bebyggelse, rätt estetik och det som avgränsats som kulturhistoriskt värdefullt, med rätt image eller storskalighet får makten att bestämma vad som är positiv utveckling, framför anspråklöshet, enkel bebyggelse, ett heterogent arbetsliv och småskalighet är att områden som detta beskrivs som nersliten miljö där positiv utveckling hämmas. Huvudproblemet för områden som dessa tycks vara att det finns behov av dem, samtidigt som de som behöver dem inte lyckats organisera sig och framstå som den samlande kraft som skulle kunna stå emot de exklusiva, framgångsrika exploateringsalternativen.

Behovet av vardagslandskap

Men vad är då det permanentade provisoriet uttryck för? Är det brist på planering eller är det exempel på en annan slags ordning? Behövs sådana områden kanske som antiteser till det andra stadslandskapet? Olshammar vänder på perspektiven och konstaterar att vardagligheten i sig borde betraktas som ett kulturhistoriskt värde! Då skulle också området bli en resurs både som kulturarv och som framtidens småskaliga plats, där människorna återtagit staden. Tänk om det är så att området inte befinner sig i händelsernas periferi utan i själva verket i framtidslandskapets centrum, i de vardagens sammanhang som måste finnas i alla städer. Hur som helst fortgår det permanentade provisoriet att re-

producera sig och Olshammar avslutar elegant sin undersökning med att säga att området lever i takt med tiden men i otakt med trenden.

Olshammars avhandling är en gedigen och kunskapsrik analys av ett splittrat nerslitet, oavslutat industriområde som kommit att hamna i ett väntans mellanläge i både tid och rum, en stadsmiljö med bebyggelse och verksamheter som förvisso både finns och behövs, men som inte erkänns. Språket är föredömligt enkelt och resonerande, tidvis nästan skönlitterärt i beskrivningar som den där planerarbilden av ett industriområde, liknande det vi här rör oss i, framställs som en kase drivved som dragits med i vårfloden och spolats upp vid stranden. Den visar också prov på ett gott hantverk där teorin är väl integrerad med empirin. Djärvt men noggrant lotsar Olshammar oss från ett tillstånd av förvirring av vad detta egentligen är för ett område till en djupare insikt om varför platser som dessa är så betydelsefulla i stadslandskapet. En kvalitativt annorlunda plats kan utgöra en utsiktspunkt där man får syn på sådant som kanske annars inte syns. Platser är beroende av vem som brukar, betraktar eller uttolkar platsen. På så sätt framträder inte bara en begriplig, utan också en i högsta grad försvarbar ordning i det område som annars bara varit ett *glapp*. För att tala till de människors självkänsla vars historia finns i dessa områden, menar Olshammar att man borde tänka mer i termer av en relativt oplanerad småskalig planering som ger öppningar också för dem med blygsamma villkor och möjligheter.

Birgitta Svensson, Stockholm